

## Csiribiri kanveréb, avagy krimi a tanyán

Az idő közelebb járt a tizenegyhez, mint a tízhez, amikor Bartalicsék a városból hazafelé tartva a tanyájuk felé közeledtek. Az út menti erdő fái közül a hó kékesen ragyogott ki a délelőtti napfényben az útra, de ők ezzel mit sem törődtek.

Fáradtan kókadoztak az ülésen. Az a bál a városban, amit ők csak illendőségből, az asztal mellett üldögélve nézegettek — hova lett már a táncos kedv a lábukból! —, hajnalig való virrasztásra kényszerítette őket. De hát bizonyos okokból a bálban ott kellett lenniük. A bizonyos ok: a rokon Széles Ica, aki előre kikötötte, a gazdabálban, a férjével együtt ott akar lenni. Eddig minden gazdabálban ott voltak — hát most, éppen most, hálából is megérdemli.

Az óriási táncterem parkettáját a bál előtt finomra reszelt szappanforgáccsal hintették be, hogy csúszósabb legyen, könnyebben menjen a tánc a nehéz lábú legényeknek is, akiknek nagyobb része a tanyákról özönlött be, mert ezt a bálát — gazdabálban hirdették — minden farsang idején, amikor a munka odakint csendesedik, megrendezik. A parketta tehát finom mód csúszós volt, mire egy leányzó tangózás közben megjegyezte a párjának: „Nagyon csúszik ez a barhett, a fene enné meg.” Mire a legény ezt válaszolta: „Nem baszik egy ötést se, kezicsókolom.”

Bartalicsék tehát a bálból tartottak kifelé a városból, igaz, hogy aludtak a bál után valamiképp, mert volt házuk a városban is, de mit ért az az alvás? Még alvás közben is a tanyasi gondok körül járt az álmuk, mennyi minden munka vár rájuk odakint, a jószágokkal. Remélték, hogy Jani a teheneket megfejté, megetette, megittatta, a baromfiak vályújába meleg vizet öntött. „Meleg vizet öntsél bele — figyelmeztette tegnap, az induláskor Bartalicsné —, mert ha belefagy a víz a vályúba, nem tudnak inni.” Azzal a nyugodt érzéssel bóbiskoltak az ülésen, hogy otthon mindent rendben találják.

Már nem jártak messze a tanyától, amikor a gazda, Bartalics megjegyezte: „Ezek a lovak mintha megbolondultak volna.” Orrlyukaik kitágultak, horkantgattak, trappba kezdtek. „Persze — mondta az asszony —, tudják, hogy nincs már messze a tanya, az istálló, ilyenkor így szokták.”

S mintegy az asszony igazolásául, a lovak hazafele közeledve, mind bolondabb módon viselkedtek. Orrlyukaik még tágabbra nyíltak, horkantásaik hangosabbakká váltak. „Ezek valamit éreznek. Tán csak nem farkasok jöttek át a határon, Romániából?”

Mert ha nagyon kemény telenként megjelentek, onnan jöttek. Még közelebb érve, az öreg Bartalics beleszimatolt a levegőbe s azt kérdezte: „Nem érzel te valami szagot? Bűdöset?” Az asszony dühösen dűnyögte: „Biztosan szellentettél. Azt érzed.”

Nem kellett behajtani a tanyaudvarba, messziről látszott a tanya, illetve az, hogy a tanya nincs. A ház — a környékbeli mértékkel nézve — igen méretes volt. Nagy. Hosszú. Náddal fedett, mert Bartalicsnak az volt a nézete — ami igaz is —, hogy csakis nádtető alatt érik igazán finommá a sok oldalszalonna, a rengeteg füstölt kolbász, sódar, oldalas, meg akármféle disznóság. A cseréptető télen jéghideg, nyáron meg olyan meleg, hogy csak csöpög a zsír a felaggatott szalonnából, sódarból — mindenből. Minden hamar megavasodik. De most már ez nem, egyáltalán nem lényeges. Nincsen sem nádtető, sem tanya.

A gazda vágára kényszerítette a lovait, így fordultak be az udvarra is. Romos falak, hatalmasra púpozódott pernye, fekete nádtörmelék, korom, hamu mindenütt. Itt minden leégett. Szomszédok ténferegtek teljesen tehetetlenül a romok közt, képük fekete volt a pernyétől, koromtól. Bartalics úgy mászott le a szekérről, hogy

nem látott semmit. Sírt. Az asszony nem is próbált lelépni, az ülésen, tenyerébe temetve arcát, hangosan jajgatott, istenezett. Nem fázott egyik sem, mert a lábuk alatt még a városban forróra melegített téglák heverték, ők maguk meleg birka-bundát öltöttek. A bundát Bartalics egy vállrándítással ledobta a válláról, bele a pernyébe. Egy távoli szomszéd, Balaskó Bálint megfogta Bartalics karját, vezetgetni akarta.

— Jöjjön szomszéd — mondta, majd enyhített a megszólításon —, jöjjön Sándor bátyám. — Biztatólag hozzátette: — Az ember sokat kibír. Mutatok valamit.

A tántorgó gazdát a leégett ház romjaihoz vezette. Azóta a szomszédok — ki vasvillával, ki gereblyével — átforgatták a kihűlt pernyét, s az égett nádak, pernyék egy kerek foltját nagyjából megtisztították. A gazda két feketére égett, felismerhetetlen csontvázat láthatott. Láthatólag nem felnőtt embereké. Csak a méretükről, nagyságukból ismerte fel Bartalics, hogy a nagyobbik, erősebbik csontváz a nagyobbik fiúé, apja neve után Sándoré. A koponyájukról egyikre sem lehetett volna ráismerni: a két szenesre égett fekete szemüreg egyforma volt ugyan, de a két koponya... azok mintha nem is volnának. A csontok szanaszét, szintén feketére égve. A kisebbik csontváz — vagyis ami megmaradt belőle — csakis a kisebbik fiúé, Bandié. A látvány bárkit levert volna a lábáról, de Bartalicsot nem. Óriási szerencse, hogy a fiúk anyja, Bartalicsné már a szekéren elájult, a szomszédok emelték le onnan, talicskán tölték át a legközelebbi tanyába, K. Kovácsékhoz, ott ágyba fektették, de le kellett kötözni, mert folyton ordítózott, szaladni akart volna. Teljesen fölöslegesen, mert a dolgokon már nem lehetett segíteni. Bartalics a két csontváznál mintha kezdett volna valamit megérteni. Balaskó Bálint megfogta Bartalics karját.

— No most, Sándor bátyám, jöjjön velem a kúthoz.

Belenéztek. A kút nagyon mély volt, a sok jószágnak rengeteg víz kellett. A kút vizének tetején csodálatos módon egy kajla karimájú, zsíros, avitt kalap fennmaradt, hintázott, a kalapba — késsel szúrt apró lyukba dugva — két tarka fácántoll billegett.

— Aha — mondta Bartalics —, a kalap a Janié!

Kezdett sok mindent megérteni. Ezzel az összezavarodott fejével is.

Most tehát térjünk rá a kútviz tetején billegő, fácántollas kalap tulajdonosára, Janira.

Tulajdonképpen maga sem tudná — mert az esze nincs ki egészen — hány esztendeje szolgált a Bartalics tanyában. Itt nőtt siheder kölyökből legénnyé, majd harmincon felüli öreglegénnyé. Kosztja — mi tagadás — az volt, mint a gazdáéké. Lebbensleves, bableves, néha füstölt hús is volt benne, karimás kása, szalonnás káposzta, meg savanyú krumpliceves, abba is jutott néha egy-egy füstölt disznóköröm, szóval jól élt Jani. A családi nevét a környéken senki sem tudta, csak annyit, hogy ő a Bartalicsék Janija. Az ilyenfajta cselédeknek — ha jól meggondoljuk — nincs is családi nevük. Legföljebb az anyakönyvben, meg a cselédkönyvben, amit a hatóságnál kell kiváltani.

Az, hogy nincs ki egészen, a mozgásán is látszik. Egyszer lomha, esetlen, csetlő-botló, mint az öregedő kutyáké, máskor meg szeles, rohanós; ha ilyen, ilyen. Hálóhelye természetesen az istállóban van. Bent a házban a gazdáék laknak, különben is régen bevett törvény, hogy kutyának, cselédnek kinn a helye. Deszkából összeeskábált dikó, a dikón széna, szalma — s kész. Ez az ő hálóhelye.

További tulajdonsága, hogy felnőtt létére — tudjuk, hogy harmincon túl van — selypít és hadar. Már ez elég lett volna hozzá, hogy a két fiú, főképp a nagyobbik, a Sanyi, csúfolgassa, utánozza, de hát más a csúfolkodás, más a komisz kitolás. Rekkenő nyári melegekben az egész tanya déli álmot alszik — a két fiú nem. Szoktak Janival olyankor, szórakozásból csillagot rúgatni. Az istálló árnyékában feküdt, horkolva, mélyen aludt, ilyenkor a két fiú Jani meztelen lábujjai közé papírcsikot húzott — Jani nem ébredt fel rá —, a papírt aztán meggyújtották. Akkor aztán rúgdosta, tépte ki lábujjai közül az égő papírt — ez volt a csillagrúgatás. Apjuk aztán ezt szigorúan megtiltotta a két fiúnak, mert égési sebekkel a lábujjain Jani nem

tudta oly gyorsan teljesíteni szolgálatát; hol egyik lábára sántított, hol a másikra. Csináltak vele a fiúk olyasmit is, hogy déli álom közben a messzire eldobott két tenyerét vastagon bekenték friss, lágy tehéntrágyával, aztán tyúktollal csiklandozták az orrát, a homlokát. Jani azt hitte, legyen mázskálnak a képén — önkéntelenül oda-oda kapott. Orra, arca, homloka csupa tehénszar lett. De Jani türelmes és lomha elviselője volt az efféle komiszságoknak. Megmosta az arcát és kész — folytatta ott, ahol abbahagyta.

Április elsején meg — a bolondok napján — mit tettek vele? Nem a fiúk, hanem a gazdasszony, akit Jani idetnéneknek nevezett, de hát ő minden korosabb asszonyt, akár gazdag volt, akár szegény, idetnéneknek szólított. Azon a napon Bartalicsné egy jókora fazekat majdnem telerakott földdel, a föld tetejére savanyított káposztát terített. Megmondta Janinak: fogod ezt a fazék savanyított káposztát, elviszed Kunkliné idesnéédhez, mert tartozok neki egy fazék savanyított káposztával. Jani fogta a fazekat, madzagot kötött a két fülére, úgy loholt el vele Kunkliékhöz. De Bartalicsné levelet is küldött, boríték nélkül, mert Jani nem tudott írni, olvasni. A levélben ez állt: — Csiribiri kanveréb, a bolondot küdd odébb.

— Ezt a fazék káposztát idetnének küldi idetnéneknek. Mert tartozik vele.

Kunkliné eleinte nem értette a dolgot, Bartalicsné nem tartozik neki savanyított káposztával, van azoknak épp elég, még több, mint Kunkliéknak. De amikor a levelet elolvasta, mindent megértett.

— Jaj, de jó, Janikám, hogy elhozta ezt a fazék káposztát, én meg a görbe Kovácséknak tartozom pont egy ilyen fazék káposztával. Ha megtennéd, hogy elvidd neki...

Jani természetesen megtette. „Kunkliné idetnének küldi idetnéneknek.” Görbe Kovácsné is csodálkozott egy cseppet, de amikor a levelet elolvasta, továbbküldte Janit a harmadik szomszédhoz, bejáratták vele — „Csiribiri kanveréb, a bolondot küdd odébb...” — az egész nagy tanyavilágot. Vitte a földet tanyáról tanyára, míg aztán akadt egy emberséges ember, aki megköszönte Jani fáradozását, a fazék tartalmát kiborította a ganédombra, felesége a fazékból a földet kimosta s Jani hazatérhetett. Azóta járja azon a környéken a mondás: „Csiribiri kanveréb, a bolondot küdd odébb”. Szeretném, ha néprajzos olvasók-tudósok mindezt nem tekintenék valamiféle „folklórnak”, ez nem más, mint egy ütődött, butyuta, ártatlan és ártalmatlan cseléd kálváriája. Milyen unalmasak tudnak lenni tanyán az egymás után telő napok, jólesik egy ilyenfajta szórakozás.

Hát még ősszel, amikor a dér megcsípte a sütni való fehér tököt! Bartalicsék egy este, vacsorázás után egy kemencére valót sütöttek belőle. Aztán mindenki lefeküdt. Jani is. De a két fiú éjjel kikutort a kemencéből két forró tökszeletet, kilopóztak az istállóba s a két forró sült tököt beletették Jani csizmájába. Aztán a fülébe kiáltották. „Itatni, hé!” Jani a bódult álomból kiszakítva, kábultan leugrott a dikóról, nem tudta, hol van, nem tudta mi van, csak annyi jutott el tompa agyáig, hogy itatni kell. Felrántotta a csizmát, belenyomta meztelen lábaféjét a forró tökbe. Félállon ugrált, ordított és hulltak a könnyei, verte magát a dikóra, rázta a lábát, rángatta volna le a csizmát a lábáról, s mintha a kevés eszé is elvesztette volna, nem tudott egyebet ordítani: „Tüti mán... tüti mán... jaj, de tüti mán...” A két kölyök belehempedett a szénatartóba, ott fuldokoltak a röhögéstől.

Azon a télen Jani még bódultabb lett, mert szerelembe esett. Milyen lehet egy félkegyelmű cseléd szerelme?

A dolog úgy kezdődött, hogy Bartalicsné megbetegedett. Valami női baja volt, Jani nem értett ezekből semmit, csak annyit tudott, hogy idetnének ágyban fekszik. Beteg. De hát a tanya, a gazdaság nem nélkülözhetette az asszonyi közreműködést. A disznóölés ideje is közeledett, főzni, kosztot is kellett adni a családnak is, a cselédnek is, a baromfiakhoz is asszony ért leginkább, kihozták tehát a városból, szerkéren Bartalicsné unokahúgát, Széles Icát — férjezett nevén Bontó Károlynét —, csecses-faros fiatal menyecskét, hogy míg nagynénje talpra áll, legyen, aki helytáll

helyette. Jani életébe övele jött meg a bolondító szerelem. Bolondító? Jani — a tanyai közvélemény szerint — amúgy is bolond volt, erre jött rá a szerelem.

Jani nem tudta titkolni érzelmeit. Lerítt róla az olvadó, bódult, szerelmes kábulat. Ha két kannával Ituka — mert Jani így mondta Széles Ica nevét — a kezében kijött a házból, Jani minden munkáját félbehagyta, rohant Itukához, kivette a kezéből a két kannát, szaladt a kúthoz, nehogy a kút állandóan jeges közelében Ituka megcsússzon, elessen, megüsse magát. Aztán szaladt be a két tele kannával a házba. Szinte fullasztóan telepedett szívére, agyára ez a megmagyarázhatatlan érzés. S ő legalábbis úgy tudta — nem is oktalanul és nem is reménytelenül.

Ituka megérkezése utáni második napon ugyanis megkérdezte Sanyitól: „Ituka hónapot lesz, vagy pedig évet?” Amit úgy kell érteni, hogy Ituka vajon hónapos cseléd lesz-e a háznál, vagy pedig egy teljes esztendőre szegődött. Mikor Sanyi odabent elmesélte, hogy Jani cselédnek nézi Ica nénit, Bartalicsék nevettek egy sort, aztán belementek a játékbá. Ituka? Leginkább ő. Hadd legyen ő a cseléd szemében cseléd. Micsoda mesélni való bolondságok, nevetségek, borzasztóan érdekes és csiklandós dolgok várhatók ebből a helyzetből: élni heteken át egy félkegyelmű cseléd megkábult szerelmének izzását érezve maga körül lépten-nyomon.

Lépten-nyomon? Jani se látott, se hallott, amikor Ituka az udvaron megjelent; járt mögötte, kiskutyá módján s minden kívánságát leste — ugorva teljesítette. S a gazdáék a maguk szórakoztatására még szították is benne ezt a bugyuta lángot. Estétként behívták magukhoz, játszani csapdába esett habókos lelkével.

— Na, Jani — mondta neki a gazda —, ha megöljük a disznót, megkapod a magad részét. Hogy legyen mivel megízécsinálni a szádát a nászéjszaka után.

Jani mámorosan dadogott.

— Igenit... ha... ha Ituka, a drága Ituka medendedi. — Aztán felnevetett, a nászéjszakára gondolt és szerelmesen bámulta Itukát, aki játszott, és milyen jól játszott a szende szolgáló szerepét.

— De nekem gyűrű is kell ám, Jani! Karikagyűrű! Csak úgy az igazi. Telik neked erre a béredből?

Nehéz kérdés. Jani a gazdájára nézett, attól várva a segítséget, a megoldást.

— Hát, ha idetbátyám megtudakolná, mibe kerül... meg kitámítaná, hogy kitelik-e a béremből...

— Eriggy már te lány — dorgálta Itukát a gazda. — Csak nem aranygyűrűre vásik a fogad? Elkívánád ettől a szegény Janitól? Mást mondok én. Pár nap múlva úgyszólván megyek a faluba, a kovácshoz ráfot húzatni, a lovakat télire megpatkoltatni. Majd szólok neki, csináljon nektek gyűrűt acélból, finom ráfvasból. Tartósabb az, mint az arany.

Ezen is jót lehetett nevetni, aztán a beteg asszony is kiszólt az ágyból.

— Nem a gyűrű a lényeg, hanem a szeretet. Az pedig van elég, ugye Jani!

— Hát... hát ad van... teretet az van... rengeteg.

Túlcserdülő érzelme könnyeket szivárogtatott a szemébe, úgy nézett Itukára, aki a szemé elé kapta a kötényt, hogy nevetését elrejtse. A gazdának azonban még volt egy ötlete.

— Nem tudom, nem kellene-e most már idebent hálalni ezt a fiút?

A gazdasszony azonban az ágyból hevesen tiltakozott. Először is Jani istállószagú bűdösségére gondolt, de mást mondott.

— Nahát, ott azért még nem tartunk. Majd, ha a pap előtt is voltak, akkor már lehet. Lehetne. De hát — hol férnének el idebent a házban? Éppen elegen vagyunk idebent. Ugye, Jani, ezt te se kívánhatod.

— Nem... nem... — ingatta a fejét Jani —, att az ember nem kívánhatta...

De a gazdának még mindig akadt egy hasznos — neki legalábbis hasznos — gondolata.

— Te, Jani, azért ám meg kell dolgozni, mert a lányt nem adjuk neked minden nélkül. Kiházásítjuk, adunk vele dunyhát, párnát, lepedőt, mintha a lányunk lenne... Így aztán te is mutasd meg, hogy a munkád után ezt megérdemled.

Jani aztán dolgozott, akár egy állat, ugrott mindenki szavára, ha tüzes karikákat tettek volna elé, hogy azokon bujkáljon át, azt is megtette volna ebben az állapotában. Vak volt és süket és olyan gyámoltalan, mint egy óra kitett csecsemő. Ó, kegyetlen és epeztő és kínos szerelem, hiszen az állat is tud érezni, szeretni, némelyekről azt mondják, hogy olyankor meg is süketülnek.

A tanyán semmi sincs, ami télen megszínésíthetné az életet. Legföljebb, amikor vadászok durrogtatják a puskáikat s néha egyik-másik betér a tanyába is, pihenni. Egy ilyen pihenni betért vadásztól kért Jani tollat. Fácánkakas farkából egyet. Vagy ha lenne szíves a vadász úr, kettőt.

— Húzzon kérem, amennyit akar. Otthon úgyis megkopasztjuk, a tollait szemétre dobjuk. Tessék csak, tessék.

Jani bambán bámult a vadászra, annyit megértett, hogy húzhat tollat a fácán farkából, amennyit akar, csak azt nem értette, hogy miért magázza őt a vadász úr, meg „tessék”-et mond, Janit soha senki nem magázta, nem is tessékelte.

Négy fácántollat tépett ki egy nagy kakasfácán farkából, bement az istállóba, az ablak alá ült, ott válogatta, nézegette őket, melyik a legszebb közülük. Kiválasztott a négy közül kettőt. Jól látott, az istállóban sűrű homály volt ugyan, de az ablakban égett a viharlámpa. Aztán fogta a kalapját, bicskájának kisebbik pengéjének a hegyével két apró lyukat szúrt a kalapba, beledugta a két fácántollat. Gyönyörködve nézegette. Ohó — gondolta —, ez a két fácántoll arra is jó, hogy ha akárki meglátja, tudni fogja, hogy az ő élete megváltozott. Ő már nem az a Jani, aki volt, mert ezután már tollas kalapban jár, mint más tanyasi legény, aki pont ilyen tollas, fácánbegyes kalapot szokott viselni. Nézegette, forgatta, de nem sokáig, mert a lámpa nem éghet későig. Ki szokott jönni a gazda: „Fűjd el a lámpát Jani, mert drága a petró.” Elfújta a lámpát, aztán lefeküdt.

Sokáig nem tudott elaludni. Ituka járt az eszében. Meg amit a gazdák mondtak a nászéjszakáról meg a karikagyűrűről. Oh, Ituka! Janinak persze sejtelve sem volt róla, hogy mindez — komédia. Tanyán télen semmi sem volt — hol volt még akkor a televízió! —, amivel az olyan gazdák, mint Bartalicsék, elszórakozzanak. Telnek a napok egymás után, változatosság nélkül, de amit ezzel a Janival csinálni lehet, kész színház. Komédia, amit a vásárokon mutogatnak. S már csak amiatt is jó és veszedelem nélkül való ez a játék, mert Jani még a kezét sem merte megérinteni Itukának, soha egy illetlen szót nem mondott neki. Úgy bámult rá, mint egy szentképre — holott olyat se látott még. Reformátusok lehetnek a gazdák. Még a hangja is elakadt, ha Ituka közelébe ért. Bizony, jól teltek az esték azon a télen a Bartalics tanyán. Mindezeket a bálban, asztal mellett, mindössze egy liter bor mellett el is mesélték a nászuraiméknak, az idős Bontó házaspárnak, azokat is jól megnevettették ezekkel a bolondos históriákkal, miközben a fiatal házaspár a parkettán táncolt.

Jani azon az éjszakán sokáig forgolódott szénától-szalmától zizegő ágyán. Még a nászéjszaka! Arról már volt némi fogalma, mi történik akkor férfi és nő között — nem ezzel volt a baj meg a gond. Hanem: hol fognak lakni? Aludni! Dikóját megtapogatta, úgy gondolta, hogy két-három szál deszkával, ha megszelesítené, elférnének rajta. De idehozza Itukát, az imádottat, ide, az istállóba? Hosszas töprengés után — úgy gondolta — megtalálta a megoldást. Holnap este beszélni fog a gazdával, idetbátyámmal, hogy ő majd, a saját két kezével épít az istálló végébe egy szobát, vagy mit, még a télen vág annyi nádat, hogy a tetőre bőven elég legyen. No, majd holnap este minden eldől. Megoldódik. Ettől a nagynehezen megtalált gondolattól elfáradva, elaludt. De a másnap esti beszélgetésre már nem került sor.

Alighogy az ebédet bekapkodták — gyorsan ettek, siettek — a család öltözködni kezdett. Bartalicsné is, mert akkorra már kikelt az ágyból, meggyógyult. Ünneplő ruhába öltöztek, feketébe. S velük készülődött Ituka is. Jani a konyha sarkából, az evőszék mellől nyugtalanul figyelte ezt a gyors készülődést. A gazda kimondta a parancsot: „Eriggy Jani, de gyorsan ám, mert megyünk a városba.”

— Városba? Ituka is?

— Mit törödsz vele. Megyünk a városba. Bálba.

Jani felállt. Az istállóig menet, meg befogás közben is a tompa gondolatok az agyában lassan forgatták magukat. Erről eddig nem volt szó, neki erről eddig senki sem szólt, hogy máma városba, meg bálbamenés lesz. Ituka sem mondott erről semmit. Most meg szépen felöltözve mind a hárman mennek a városba. Bálba. Jani olyan helyen — városi bálban — még sohasem járt. Be se engedték volna. Nemcsak azért, mert cseléd volt, hanem mert nincs neki ahhoz való ruhája.

A nagyobbik fiú, Sanyi kiment utána az istállóba, leült Jani dikójára, ott szokott elszívni egy-egy cigarettát, titokban, mert az apja rettentően tiltotta: „A pofádba verem a tüzes végivel, ha még egyszer rajtakaplak.”

— Mondjad, Tanyi, miféle bálba mennek idetbátyámék?

— Milyen bálba? Gazdabálba.

Hó, ez nagy dolog! Ez már aztán beszéd. Persze, valakinek itthon is kell maradni. Ez most ő. De jövőre már őt is viszik, mert akkor már ő lesz az ura Itukának. De arról, amit az istálló végibe ragasztani akart, ma már nem eshet szó.

A két fiú a szekér mellett állt, Jani a lovak zablóját fogta, amikor Bartalicsék felültek a szekérbe, mindegyiken meleg birkabunda, a lábuk alatt meleg téglá, mekkora munka lesz majd leszedni a fekete ruhákról a bundaszőröket, mert azok nagyon hozzá tudnak tapadni a fekete ruhákhoz. Még a kapufélfától is visszahallatszott Bartalicsné hangja, amint a parancsait osztogatta, mikor minek adjanak enni, inni. „Meleg vizet öntsél a tyúkok vályújába, mert ha belefagy a víz, nem tudnak belőle inni.” De volt még tovább is. „Jani, vágjál fát, sokat, mert mosni akarok, legyen nekem tüzelőm a mosáshoz.” Jani kiskabátban, fehérre hült fölékkel, fölére lógó kajla kalapban ment a szekér után, hogy a parancsokat jól meghallhassa. Kalapján a két fácántoll hegyesen billegett a szélben. A bejáró göcsörtöstre fagyott útján kotyogtak a kerekek, zűrzavar és tanácstalanság kalamolt Jani fejében, ami attól keletkezett, hogy bár a szekér elfelé kotyogott, Ituka eddig még nem mondott semmit se. Vagy ahogy Jani szokta mondani: csemmicse. Ám a szekér egyszer csak megállt. Mintha a fennülők eltalálták volna Jani gondolatát, a gazda visszakiabált.

— Te Jani! Elköszöntél te a menyasszonyodtól? Mert egy darabig nemigen látjátok egymást.

A szekér újra elindult, de Jani ezeket a dolgokat nem tudta az agyában világos értelemmé összerakosgatni. Felemelte fácántollas kalapját s utánuk kiáltott idétlenné sikeredett hangján.

— Itten áldda meg, Ituka!

— Isten áldjon, Jani! — kiáltott vissza Ituka, aztán a két nő bugyborékolva felkacagott. Jani ezt már nem hallotta. A fácántollas kalapot még mindig a feje fölé tartotta. Aztán megfordult s íme, a két fiú ott áll mögötte. Dideregnek, kezüket a nadrágzsebbe dugják, de a cirkusz kedvéért kinnmaradtak, vigyorogva nézték Janit.

Aki aztán — rettentő gondokkal fejében — elment a favágó tőkéhez, hiszen meghagyták neki, hogy vágjon fát. Sokat. Lecsapott a fejszével egy akácfaágra.

— Ed meg életlen — motyogta s eszébe jutott, hogy már régebben meg kellett volna élezni ezt a fejszét. Életlen fejszével ki tud fát vágni. De sose jutott rá ideje. Most jut. Kezében lógatva vitte be a konyhába, ahol a két kölyök — korlátlanul birtokukban érezve az egész házat — már egymással birkózva borogatták fel a székeket, kicsit, nagyot, patkós sarkú csizmájuk a lócán dörömbölt, mert a nagyobbik oda hajította a kisebbiket, ott dögönyözté. Jani leült a fejszét megreszelni, a birkózástól még mindig lihegő két fiú hozzákezdett tőköt aprítani, hogy majd a sparhelt sütőjében megsütik. Nagyon szerették a sült tőköt. Élesen sikongott a reszelő a fejsze pofáján, majd fürge reszelékek pattogtak le a fejsze tompa éléről. Jani, akár milyen idétlen gondolkodású, meg félkegyelmű volt, nagyon értett a fejsze élesítéséhez. Természetesen — munkájára is odafigyelve azért — most is az Ituka dolgán töprengett, ábrándozott. A két fiú könyökükkel lökdösve figyelmeztette egymást: nézd csak, hogy motyog magában. Néha mosolyféle szaladt szét bamba arcán. Megmegállt ilyenkor, tehette, mert már nem sok volt hátra a reszelésből. Újjával olykor megtapogatta a fejsze élet.

— Jani — kérdezte Sanyi — eszel sült tököt, ha majd megsül?

— Etek — felelte Jani. — Etek. Ha jó parázsra tütitek.

— Az lesz. Jó parázs sült tök lesz belőle.

De hát Janit valójában nem a sülni betett tök érdekelte, ami majd jó parázs lesz, hanem... Szinte kibukott belőle a kérdés.

— Ottán Ituka mikor jön hada?

— Icát kérdezed? Az nemigen jön ide mostanában.

— Hát? — kérdezte szívébe, agyába robbanó indulattal Jani. — Hát hova med?

— Haza. Hazamegy.

— Hát, hát... miétt?

— Mert hülye vagy — röhögött Sanyi s rákattintotta a sütni való tökökre a sütő ajtaját. — Mert állati hülye vagy.

Bandi, a kisebbik fiú mindkét talpával egyszerre rúgva el magát a földtől, szakadatlanul ugrált, táncolt és hangosan kiabálta: „Csiribiri kanveréb, a bolondot küldd odébb... Csiribiri kanveréb, a bolondot küldd odébb.” Ugrált, táncolt, kiabált a kimerülésig. Aztán ő is vigyorogva nézte Jani bamba képét.

Jani most csakugyan hülye képet vágott, állát leejtette, mint akinek az agya teljesen meglágyult. A reszelőt keresztbe tette a fejsze élén, úgy bámulta Sanyit.

— Te Sanyi... miétt... miétt mondtad ezt?

— Hát mit gondolsz, ki az az Ica? Akinek te vőlegényének képzelted magad.

— Ki?... Ki?... Ki az Ituka?

— Az én unokatestvérem.

— Hod... hod...

Jani nézte a fiút, a fiú száját, ahonnan ezek a rettenetes és egyelőre érthetetlen szavak kibuktak. Jani tompa esze lassan forgott, de forgott. Elért hibás értelmének eddig még érintetlen mély zugaiba is valami. Az, hogy abban, amit Sanyi mond, gyilkos és véres gúny van, mert a fiú még mindig röhögött. Felállt a székről, ahol a fejszét reszelte.

— Tán azt hitted, hogy hozzád megy. Hiszen van annak ura. Bontó Károly bácsi. Ötven holdja van, ha nem több. Meg a városon házuk. Oda megy haza a te Itukád, he-he — mondta a fiú vigyorogva még mindig, de az utolsó szavaknál már torz és rémült volt ez a nevetés, mert mint aki rettenetes szakadék mélyébe néz, olyat látott. Jani szeme világos értelemmel fénylett. Igenis, értelem volt a szemében. Állt és kezében a fejsze.

— Jani!... Jani te! — sikoltott most már eszelősen a nagyobbik fiú, a kisebbik meg rémületében először eltátotta a száját, de már bújt is be az asztal alá. — Te, Jani, mit akarsz? Jani, mit akarsz csinálni?

Mert Jani értelmesen mosolygott s ujjja bögyével próbálgatta a fejsze élet. Zokogott, de mosolygott. Aztán a fejszével lecsapott. Sanyi feje azonnal szétnyílt, de még ütött a fejszével néhányat rá. A kisebbiket az asztal alól kivonszolta, annak a fejére is néhány fejszecsapás. Jani nem számolta, hányszor csapott a fejszével. Ha akarta volna sem számolhatta volna. Mert Jani nemcsak írni-olvasni, de számolni sem tudott.